

Моя сповідь^{*)}.

(Докінчення).

III.

1. Конструктивну цю думку містерії „Гетьман Мазепа“ порушив тільки М. Граничка, рецензент „Вістника“, але освітлив її невірною ось як: „Мазепа не дав всім знати, що держава дасть кожному талан. А від чого ж він, отой Марко виступає в творі, як душа маси? Він же знав про пляни Мазепи — надармо тепер кається...“ Та в тім то й біда, що він як „душа маси“, хоч знав про зрив Мазепи, та не взяв його ідеї, бо не вірив йому без Палія 1709 р. — не знав і не вірив в ідею Мазепи 1918—1919 р., тай не знає її й не вірить в неї до нинішнього дня...

2. А Марко Проклятий виступає — відповім рецензентові — тому, аби виказати, що українська маса не піде під „наказ“ навіть великої одиниці як Муссоліні, чи Гітлер з „мусу“ проливати кров за ідею, як що ця ідея не вийде з її переконання. Це не є байдужна сусідська маса, ані рабська московська, ані зорганізована німецька, ані горда на традицію римську італійську, — але маса „без пуття, без чести, без поваги“, зложена з різних племен, що говорять українською мовою, яких одиниці взаємно себе поборюють і відпихають, а мають в собі велику здібність скептицизму, виплеканою культурою століть. Нелюбий критикам Марко як „душа маси“ каже тим, які її легковажать, даючи тільки тіль Європи, що під мусом, навіть під рукою сучасного Мазепи „батого з піску не уплетеш“...

3. Отже містерією „Гетьман Мазепа“ поставлена справа на весь ріст під гаслом: своя держава або смерть! Чи й тепер провід нації в ім'я мазепинської ідеї не хитається як Мазепа між сходом і заходом і не знає, на яку ногу стати, хоч всі партії приходять до пересвідчення, що нація поставлена під присудом смерті?!

4. Чи й тепер верхівка, що як інтелігенція поставлена як „морітура“, обмежена до вегетації, — коли прийде до боротьби, а прововоді схибнеться нога, не буде готова перейти до одного, або до другого сусіда, вимовляючися, що Україна це „тільки література“?!

5. Чи й тепер маса знає і є певна, що краще життя принесе власна держава і чи піде за інтелігенцією, коли ця інтелігенція відсунена від неї, не працює над нею, і не творить навіть нової програми з державним змістом, отже сама не знає, чого хотіти, а втратила злуку з масою, яку розбили су-

*) В попередній частині цієї статті трапилась друкарська похибка стр. 160, 2 рядок знизу є: В III. дії, як Мазепа з ряду духовної верхівки... — має бути: В III. дії як Мазепа з ряду духовної верхівки...

сиди, маючи свою певну програму і ясну ціль, на пісковату отару — за миску сочевиці.

6. Чи як прийшла би велика хвиля конфлікту між германським і словянським світом і нам утворено би державу — чи та несвідома ваги державности маса не підняла би знов бунту за налоги чужинцями, розвалюючи державу, і не підняла би меч на провід, як Марко Проклятий на Мазепу з підмови червоного чи білого царя?!

7. Чи супроти того не стоїмо ми перед можливістю другої Полтави, яка запечатає нашу державну мрію, нашу містерію воскресення, наш ріст повновартісної душею нації на становище держави на віки?!

8. Чи щойно тоді зрозуміє ту „заковику“ прокляття гріху рецензент „Вістника“, що той Марко Проклятий, то не постать моєї насолоди, а мого болю, бо він є узмисловленням вічного прокляття гріху, що нам усім гне спину і хребет ярмом бездержавя, бо ми самі безглуздими промахами розвалили свою першу княжу державу татарськими людьми, другу козацьку самовиризуванням себе, третю гетьманську соціалістичним обманом жидівського раю — а тепер наші діти караються, не маючи де голови приклонити, бо батьки опинилися без вітчизни між небом і землею, а ціла нація на найбагатшій землі стала найбідніша на світі?!..

9. Чи тепер не боятися нам, що розваллям четвертої держави скинемо себе зі становиська рівновартної нації на становисько меншеартісного люду, засудженого на погній сусідам і на смерть, — якщо піддамося під суггестію і диктатуру нових татарських людей без творчої скали, без етики, без почуття післанництва, без внутрішнього імперативу Божого повеління, які доведуть нас до повного смертельного розвалля з Марком Проклятим на чолі?!..

10. Чи отже нам заздальгідь не треба прикласти руку для здійснення тої містерії воскресення, аби Марко Проклятий щез не тільки з моїх творів, але і в життю перемінився на Іллю Муравицю (Муромця), узнавши Золоті Ворота Києва, символ нашої державности за свою ціль і на поклик Мазепинської ідеї станув готов до саможертви цілою масою під гаслом: своя держава, або смерть!?

11. Як будемо стояти, пасивно згорнувши руки, коли знов ударить дванадцята година в історії, може виступить у нас такий „герой, лицар як з кричі“ гей Мазепа, що буде критися зі своїм князівським гербом як Мазепа, бо ми не любимо князів; може підготує сам увесь зрив, а буде вдавати, що радиться з верхівкою; може стане побіч його лицар чину гей би Гордієнко разом з організованою за границею як Січ військовою силою; може навяже звязки з цілою Європою дипломат в ролі Орлика... Тоді прилучаться до них всі непримиримці чужого панування, як Горленко, всі „морітурі“ мов Ломиковецький, всі опортуністи гей би Апостоли, всі зміновіховці як Галаган, але

це не лицарі, не горої, але „балакуни“, кажучи словами „Вістника“, які при першій невдачі зраджать гетьмана разом з верхівкою духовною і світською, як за Мазепи під гаслом: моя хата з краю!..

А стане тільки вірна жертві для ідеї якась „Орлеанська діва“ як Мотря, поляже як героїнка сестриця брацтва бунчукових Уляна, поляже батько її герой священник, як діякон Леонід, поляжуть безіменні герої Івани, як Запорожці, тай всім борцям, що попадуть у неволю, Москва поломить кості!..

А Марко Проклятий, душа маси, зі своєю несвідомістю державницької ідеї, не віруючи в Мазепу, знов опиниться під рукою побідного червоного чи білого царя Москви, знов pomoже йому вложити собі ярмо на шию і погодитися з Європою, що України „нѣтъ, не било і не будеть“, яка під орудою наших сусідів над нею заспіває: Со святыми упокой!

12. Так отже Містерія воскресення „Гетьман Мазепа“ ставить руба питання нашого життя і смерті на весь ріст! Що супроти того закиди критики, яка чіпається фраз або похибок друку, а не чує, що під напруженням слів дієвих осіб діється акція великої розправи, від якої залежить життя, або смерть цілої нації?!

—о—

13. Конкурсове журі під авспіціями М. Рудницького розділило нарочно більші нагороди між „лявреатів“, як вони сподівались, аби перед громадянством понизити поставлену на черзі мою містерію воскресення¹⁾... та час оцінить, як оцінив „Сонце Руїни“, її вартість. Критика засудила в імя реалізму пануючої нації, непригожого для поневоленого народу, мене на смерть як „спізненого романтика“ і рішила мені замкнути уста осмішуванням моїх фраз і слів глумом цинізму. А молодий критик м. г. з „Мети“ і „Дзвонів“ дає мені поучення, що я „за 20 літ нічого майже не навчився“, слухаючи як член конкурсового журі фраз Рудницького²⁾, що не має зрозуміння для національної душі.

14. Хіба він так розуміє, що я нічого не навчився, тому що я не відрікся нації, якої воскресенню я жертвував в боротьбі молодість, кар'єру, славу, родину, хліб — виховував як професор Вітовського, Федюшку-Евшана, Степанівну, Кучабського, Струтинського, ідейного співака Голинського, а на еміграції вивів поета Гренджу Донського і майже всю кермівну верхівку української молоді на Закарпатті — аж дїждався від нації, що мене за 33 літ літературної діяльності, а 24 літ педагогічної праці клеветним доносом „своїх“ до влади позбавлено хліба з родиною без сотика відплати!..

15. Та в осуді моєї післявоєнної творчості критик „сліпий родився, в небо дивився“ разом з М. Рудницьким, що повис „між ідеєю а формою“, коли каже, що мені з тою драмою „не до лица“ і радить мені стати співцем особистих на-

1) Ми цікаві, чи це лиш припущення автора, чи факт. — Ред.

2) Свої уваги подаємо на кінці статті стр. 239.

строїв „по освоєнні з новою (!) претичною мовою і стилістикою“. Себто присуджує мені писати дрібні ліричні вірші зі „своїми маленькими душевними богами“, аби не робив я конкуренції тим, що нічого іншого не вміють створити в переломовій хвилі найбільшої в історії трагедії народу — як пускати святоіванські світлячки з роєм європейських потерчат, називаючи їх блудні вогні проміннями сонця...

16. За сліпотою своєї манєри вони не видять, що всі мої писання творені з особистих настроїв, а в кожному післявоєнним творі, як в „Гетьмані Мазепі“ кожна думка творена досвідом мого скитальського життя, підчас розвалля нації насвітлена світлотінню тисячлітньої історії, не вичитана з чужої нам літератури, кожне речення пересякле слізми, перемокле кровю мого серця...

17. А нині від молодих мені не вчитися таких дрібниць, як нової поетичної мови і стилістики, аби досягнути ту „внутрішню поетичність“ реального покоління, бо я мав більших учителів мистецтва; мої учителі були: усна словесність, тисячлітня історія народу, історія його мистецтва і його філософії та життя серед найбільшої трагедії розвалля своєї держави, в якій ми пережили всі фази козацької руїни від Байди Вишневецького аж до Орликового вигнання... Вона довела мене до конструктивних ідей, як можна вийти з провалля занепаду, тому я хочу і мушу бути собою, маючи свою поетичну мову і свою стилістику, вірний традиції і народній творчості, яка складалася з терпіння і переживань душею цілої нації, тому мою „внутрішню поетичність“ відчує й оцінить колись прийдедне покоління по моїй смерті...

18. Найвищим признанням для мене не похвала сучасної критики, але це, що моя пісня стає народньою піснею, що моє слово читають на Волині по читальнях хлопці й дівчата на селі і на них воно робить могутнє вражіння, як сам критик „Дзвонів“ переконався; але читають не тому, що воно колись було „вершком літературного модернізму“, як він каже, але тому, що вони зложені писемним складом і образами народньої поезії, яку творив нарід сам душею цілими століттями, а не ритмом „віршів“ і образами, позиченими з чужого поля з каменного ґрунту...

19. Але я, будучи собою, не легковажу, ні не обезцінюю Вашої руки, Молоді Творці нашої культури, і не стану Вам дорікати, що Ви працювали в видавництвах різних таборів, — але в ім'я святости вівтарів нації зі свого боку та в ім'я піднесеного Вами гасла „конструкції“ з Вашого боку — заклинаю Вас: не розбивайте старих різьб, не роздирайте старих образів, ви світичі духа не зачинайте історії від себе — а старайтеся вирізьбити і змалювати твори кращі від батьків Ваших!

Тоді я перший поклонюся перед Вами, як склоню голову перед Вашим плястичним мистецтвом. Але це удасться Вам щойно тоді, як не будете з Європи черпати всього змісту і всіх

символів, а будете добирати, що підходить до душі нашої нації, яка має культуру старшу і глибшу як західна Європа...

20. Хай нас всіх творців без різниці віку, величі, і переконання поєднає Ваше велике гасло сучасної Європи: конструкція нового життя на руїнах старого! Але ми мусимо сотворити конструкцію в'язного стилю в ділянці українського мистецтва — а як воно буде оригінальним виявом духа нашої нової для світу нації, тоді внесемо новий акорд у всесвітню культуру. Тому з Європи можна нам брати техніку, а не духа мистецтва, яке мусить бути національним стилем, аби осягнуло всесвітню вартість. Тільки нація, що має власний стиль, здобуде космічне значіння; — народ без власного стилю є матеріалом, або „попу-гаєм народів“.

21. Та поки ми є недержавна нація, нашому мистецтву не розв'язувати всесвітніх проблемів — воно мусить служити ідеї нашої державности під гаслом: конструкція храму власної держави, бо над нами в усіх ділянках життя висить великий імператив: або своя держава, або смерть!..

22. Ви, Молоді, ясуєте напрям своєї творчости як напрям інтелектуалістичної конструкції „барв і ліній“, вистерігаючись народної пісні, вишукуєте на заході засоби до свого мистецтва, — позвольте ж мені бути собою, бо й я не живу тільки в світі почувань, а ставлю теж конструкцію української державности з елементів народної творчости, яка створила свою народню словесність, свою музику, своє плястичне мистецтво, свою архітектуру через свою тисячлітню історію терпіння і змагання до абсолюту Бога. Я, знаючи такі засоби, не можу говорити бетонами і залізом нової поезії, ані символами європейських Торквемад, а говорю символами народної душі, бо хочу, аби мене слухала селянська молодь з запертим віддихом. Тоді вона знищить в собі Марка Проклятодо, а стане лавою під крилами князя Михайлика перенести не жидівську торговицю, а Золоті Ворота до Києва... Золоті Ворота Європи до Азії з церквою Благовіщення для усіх народів світу.

23. Я свідомий того, що поки ми є недержавна нація, то Європа чи Америка може подивляти наші „барви й лінії“ на полотні, чи в тілі може захопитись акордами нашої музики, — але поезією, писаною чужою їм мовою, вони не цікавляться і не зрозуміють тепер, тому я творю її тільки для свого народу. Найціннішою відзнакою для мене не слава, не признання від сусідів, а той лавровий вінець від молоді, який поставлю на своїм гробі. Той лавровий вінець дала підчас вистави мого „Сонця Руїни“ в Перемишлі дня 20 березня 1934 р. самовільно молодь здебільшого селянська, що заповнила по береги салю „Народнього Дому“ і через цілу виставу сіяла горючими очима, зворушена до глибини душі!..

24. А свій перший конструктивний твір, містерію воскресення „Гетьман Мазепа“ оголосив я не ради конкурсу, а з почуття обов'язку, бо ним даю відповідь публіці, „чому ми не маєм

